Scolitantides orion (fetörtsblåvinge) funnet på svensk side av Iddefjorden i 2009

ROALD BENGTSON & KJELL MAGNE OLSEN

Bengtson, R. & Olsen, K.M.: *Scolitantides orion* (fetörtsblåvinge) funnet på svensk side av Iddefjorden i 2009. **[Chequered Blue *Scolitantides orion* discovered on the Swedish side of Iddefjorden in 2009.]** – Entomologisk Tidskrift 131(2): 155-159. Uppsala, Sweden 2010. ISSN 0013-886x.

This article presents the discovery of a small and hitherto unknown population of the Chequered Blue *Scolitantides orion* on the Swedish side of Iddefjorden/Idefjorden, south-western Sweden, 24 May 2009. Two or three adults were observed on a cloudy day, and a total of 67 eggs were found on 29 specimens of the host plant Orpine *Hylotelephium maximum*. The exact site, northeast of Strömstad in Bohuslän, is regarded as small and vulnerable, and will for now be kept secret. As of recent localities, this is by far the westernmost known in Sweden, but old localities are known from further west. The new site is, however, less than 10 km from a viable population on the Norwegian side of the fjord. The species' known distribution in Scandinavia stretches from south-eastern Norway, through the middle, calcareous parts of Sweden and into southern Finland. In Norway it is a coastal species, whereas in Sweden and Finland it can also be found inland. Since the 1970ies, the species has seriously declined in all three countries. The most important threats are probably overgrowing and urban or industrial development. The number of provinces with recent populations in Finland, Sweden and Norway are, respectively, two, three and two and it is red-listed in all three countries.

R. Bengtson, Minister Ditleffs vei 5 C, NO-0862 Oslo, Norway.
E-post: r-bengts@online.no
K. M. Olsen, BioFokus, Gaustadalléen 21, NO-0349 Oslo, Norway.
E-post: kjell-magne@biofokus.no

Innledning

Scolitantides orion (klippeblåvinge på norsk og fetörtsblåvinge på svensk, Fig. 1, 2) er etter sterk tilbakegang siden 1970-tallet nå svært sparsomt utbredt i Finland (to områder/provinser), Sverige (tre områder/provinser) og Norge (to områder/provinser), og regnes som sårbar i førstnevnte og som sterkt truet i de to sistnevnte landene (Rassi et al. 2001, Gärdenfors 2005, 2010, Kålås et al. 2006, Endrestøl et al. 2009, Direktoratet for naturforvaltning 2010, Elmquist in prep.). Arten er aldri påvist i Danmark (Top-Jensen & Fibiger 2009, M. Top-Jensen pers. medd.). Den er fredet i Finland og Norge, men ikke i Sverige. De viktigste truslene antas å være gjengroing og nedbygging av artens leveområder. *S. orion* skal tidligere ikke være påvist på svensk side av Iddefjorden/Idefjorden, og funnet fra 2009 som beskrives under blir det vestligste av de eksisterende i Sverige.

Det gjøres oppmerksom på at forskjellige kilder kan operere med ulike definisjoner og sprikende bruk av begreper som "område"/"provins", "lokalitet" (ofte ikke brukt i tråd med definisjonen til IUCN), "forekomst" og "populasjon". Av hensyn til dette, samt tidvis litt uoverensstemmelse mellom noen kilder og at det er tre land å forholde seg til (med ulike geografiske/administrative inndelingssystemer og begrepsbruk), nyttes det ofte runde formuleringer i denne artikkelen.

*Figur 1. **S. orion** sittende på fjorårsblomst av H. maximum ved Torpbukta i Halden, Norge 3. juni 2007.*

Chequered Blue at Orpine near Torpbukta, Halden, Norway June 3 2007. Foto: Christian Steel.

*Figur 2. Det ene av to dyr, en hunn, av **S. orion** (fetörtsblåvinge) forfatterne tok med fra svensk side av Iddefjorden 24. mai 2009. Eksemplaret er preparert av Leif Aarvik og fotografert av Karsten Sund, begge ved Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.*

One of two Chequered Blues, a female, collected at the site near Iddefjorden in 2009.

Forekomst i Skandinavia

De siden 1800-tallet drøyt 20 kjente lokalitetene for *S. orion* i Sverige befinner seg innen noen avgrensede regioner: I vest fra midtre Bohuslän til Vänerns sørspiss og et stykke opp langs kysten i Dalsland; ved Vätterns nordre ende i Västergötland, i øst dels ved Bråviken og Slätbaken i Östergötland; i skjærgården i Södermanland og Uppland; samt på et par innlandslokaliteter i Södermanland (Eliasson 2007). C.-Å. Pettersson tok to eksemplarer av arten ved Tjärnö biologiske stasjon utenfor byen Strömstad nord i Bohuslän (Västra Götalands län) 28. mai 1964 (H. Elmquist pers. medd.). Denne lokaliteten befinner seg grovt sett et par mil sørvest for og ligger nærmest den nye som ble oppdaget ved Iddefjorden i 2009.

Inventeringer i Södermanlands län i perioden 2005–2009 har imidlertid avdekket over 20 hittil ukjente forekomster av arten innen et forholdsvis lite område; nesten utelukkende ved Marvikarna i Strängnäs kommune (Elmqvist & Carlsson 2009, Carlsson & Elmquist 2009, Elmquist in prep.). Den er ikke gjenfunnet i Stockholms län til tross for mye inventering der på 2000-tallet (Eliasson 2001, Palmqvist 2006, 2007, 2009). Alle de ganske mange kjente populasjonene av *S. orion* vest i Sverige forsvant allerede for omtrentlig 40–50 år tilbake, men det foreligger et enkelt funn fra Halleberg for rundt 10 år siden (N. Ryrholm pers. medd.). Arten var ganske vanlig på flere steder fra Uddevalla til Koster og på Halle-Hunneberg, samt på lokaliteter med kalkskifer i Dalsland. De største svenske forekomstene av *S. orion* befinner seg nå ved henholdsvis Bråviken og Marvikarna.

I Norge er arten kjent fra rundt 20 lokaliteter; langs kysten fra svenskegrensa via Oslo og til Arendal i Aust-Agder. Til forskjell fra i Finland og Sverige, er det i Norge ikke påvist noen innlandsforekomster. Nå kjenner vi kun til en større populasjon i Halden kommune ved Iddefjorden og en, sannsynligvis liten, i Tvedestrand kommune i Aust-Agder (Endrestøl m.fl. 2009).

*Figur 3. Roald Bengtson peker på **H. maximum** med minst fire egg av **S. orion** på svensk side av Iddefjorden 24. mai 2009.*

Roald Bengtson pointing at a specimen of Orpine with eggs of Chequered Blue. Foto: Kjell Magne Olsen.

*Figur 4. **H. maximum** med minst fire egg av **S. orion** på svensk side av Iddefjorden 24. mai 2009.*

At least four eggs of Chequered Blue is present on this Orpine. Foto: Kjell Magne Olsen.

*Figur 5. Deler av biotopen der egg og voksne av **S. orion** ble påvist på svensk side av Iddefjorden 24. mai 2009.*

Eggs and adults were documented at this locality on the Swedish side of Idde-fjorden on May 24 2009. Foto: Kjell Magne Olsen.

Funnene 24. mai 2009

Den 16. mai 2009 var Heimo O. Pöyhönen og Roald Bengtson på norsk side av Iddefjorden og vurderte et område like over på svensk side som lovende for *S. orion*. Det viste seg å holde stikk, men for øvrig fant forfatterne av denne artikkelen ikke mange potensielle områder på svensk side langs Iddefjorden 24. mai 2009, til tross for at en lengre strekning ble undersøkt. Som beskrevet under fant vi arten kun på én lokalitet der. Heller ikke på norsk side av fjorden ser det lovende ut mange steder.

Det var en tilsynelatende liten og overveiende østvendt lokalitet på kanskje et par tusen m^2 der vi observerte 2–3 voksne av *S. orion*, samt fant 67 egg av arten fordelt på 29 eksemplarer av vertsplanten *Hylotelephium maximum* (kärleksört) bare noen titalls meter fra sjøen. Vi vet ikke om det først observerte individet, som for øvrig ble sett meget godt (men slapp unna håven), var identisk med ett av de to som noe senere ble samlet inn, men vi tror ikke det. Observasjonene fant sted mellom klokken 10:35 og 11:45. Lokaliteten er nord i Bohuslän (Västra Götalands län) og befinner seg under 10 km fra den gode norske i Halden. Det var nesten ikke sol under oppholdet vårt, noe som høyst sannsynlig har påvirket antall voksne på vingene der den dagen. To flotte individer (begge i ettertid bestemt til hunkjønn; se for øvrig Fig. 2), samt to egg på ett og samme blad av *H. maximum*, ble tatt med som belegg og for prøvetaking med henblikk på eventuelle molekylære undersøkelser. Antall egg av *S. orion* på hver plante av *H. maximum* var følgende: 13 planter med 1 egg, 6 med 2 egg, 6 med 3 egg, 2 med 4 egg, 1 med 7 egg og 1 med 9 egg. Fig. 3 og 4 viser plante med egg.

Lokaliteten, et landskap av svaberg og moderate klipper, ga generelt et enkelt og fattig inntrykk (Fig. 5). Det var bra med *Pinus sylvestris*, *Populus tremula*, *Juniperus communis*, *Calluna vulgaris* og en del *H. maximum*. Av aktuelle nektarplanter i blomst så vi i hvert fall noen eksemplarer av *Armeria vulgaris*, *Silene rupestris*, *Viola* spp. og *Antennaria dioica*. Av dagsommerfugler i tillegg til *S. orion* hadde vi kun et individ av sørringvinge/svingelgräsfjäril *Lasiommata megera* under oppholdet vårt der.

Perspektiver på situasjonen til *S. orion* ved Iddefjorden

Våre undersøkelser på flere lokaliteter 24. mai indikerer at *S. orion* på svensk side av Iddefjorden kanskje kun finnes på et lite areal der vi fant den, men det er dog alt for tidlig å konkludere. Et par andre lokaliteter virker brukbare, og det samme gjelder kanskje også for norsk side. I 1993 ble flere individer av arten fulgt med kikkert mens de fløy fra norsk side av Iddefjorden og over mot Sverige (Tangen 1999). Flygetiden til *S. orion* varierer naturligvis med vårens fenologi, samt lokalitetenes geografiske plassering og orientering/eksponering i forhold til solen. Flygetiden kan innledes så tidlig som før 1. mai og så sent som etter 1. juni. I områder med lave tettheter er det lett å overse arten ved at man bommer på flygetiden eller ikke oppdager noen individer på vingene (selv under optimale forhold flyr hvert individ vanligvis ikke lenge i løpet av en dag). En effektiv metode er å lete etter egg på *H. maximum*, og det var slik forekomsten av *S. orion* på denne hittil ukjente lokaliteten ble oppdaget i 2009.

Spesielt inntil området på svensk side er bedre undersøkt, anses det som viktig at nøyaktig stedsangivelse ikke kommer uvedkommende i hende. Området bør kanskje fredes og eventuelle planlagte prosjekter der stoppes, for å hindre at denne eneste nåværende kjente populasjonen av arten vest i Sverige forsvinner. Uansett bør det pleies forsiktig for å hindre gjengroing. Detaljerte funnopplysninger er formidlet til svensk ekspertise, og det ideelle hadde vært et samarbeid mellom svenske og norske myndigheter for å forvalte den juvelen som *S. orion* virkelig er.

Takk

Vi takker Claes Eliasson, Håkan Elmquist, Anders Endrestøl, Mats Jonsell, Nils Ryrholm og Christian Steel for kommentarer til tidligere versjoner av manuskriptet. Takk til Karsten Sund og Christian Steel for fotografier, og til Heimo O. Pöyhönen og Leif Aarvik for hjelp til å bestemme kjønn på de to innsamlede eksemplarene. Norsk institutt for naturforskning (NINA) takkes for dekking av kjøreutgifter.

Referanser

Carlsson, B. & Elmquist, H. 2009. Inventering av svartfläckig blåvinge *Maculinea arion*, fetörtsblåvinge *Scolitantides orion*, klöversobermal *Anacampsis fuscella* och prickig stenfrömal *Ethmia dodecea* i Södermanlands län 2009. – Rapport. Länsstyrelsen Södermanlands län. Nyköping.

Direktoratet for naturforvaltning. 2010. Handlingsplan for klippeblåvinge (*Scolitantides orion*). – DN rapport (utkast). http://www.dirnat.no/multimedia.ap?id=44942

Elmquist, H. in prep. Åtgärdsprogram för fetörtsblåvinge, 2010-2014 (*Scolitantides orion*). – Rapport. Naturvårdsverket, Stockholm.

Elmqvist, H. & Carlsson, B. 2009. Inventering av Svartfläckig blåvinge *Maculinea arion* Fetörtsblåvinge *Scolitantides orion* Södermanlands län 2005-2008. – Rapport 2008:6. Länsstyrelsen Södermanlands län, Nyköping.

Eliasson, C.U. 2001. Inventering av dagaktiva fjärilsarter på Munkö, Nämdö, Uvön, Ornö, Utö och Ålö 2001. – Preliminär inventeringsrapport. Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm.

Eliasson, C.U. 2007. Faktablad: *Scolitantides orion* – fetörtsblåvinge. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala. http://snotra.artdata.slu.se/artfakta/SpeciesInformationDocument/Scolitantides_Orion_101741.pdf

Endrestøl, A., Bengtson, R. & Hanssen, O. 2009. Kartlegging av klippeblåvinge *Scolitantides orion* i Norge 2008-2009. – NINA Rapport 523.

Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Kålås, J.A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006. Norsk Rødliste 2006. – Artsdatabanken, Norge.

Palmqvist, G. 2006. Inventering av fetörtsblåvinge (*Scolitantides orion* (Pallas, 1771)) i Stockholms södra skärgård 2006. – Inventeringsrapport. Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm.

Palmqvist, G. 2007. Inventering av fetörtsblåvinge *Scolitantides orion* (Pallas, 1771) i Stockholms län 2007. – Inventeringsrapport. Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm.

Palmqvist, G. 2009. Inventering av fetörtsblåvingen (*Scolitantides orion*) på berghällarna norr om Västergården på Ornö, Haninge 20090611. – Inventeringsrapport. Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm.

Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkaski, I. (red.) 2001. The Red List of Finnish Species. – Ministry of the Environment & Finnish Environment Institute, Helsinki.

Tangen, P. 1999. Sjeldne stor-sommerfugler i Østfold. – Rapport nr. 4, Fylkesmannen i Østfold.

Top-Jensen, M. & Fibiger, M. 2009. Danmarks sommerfugle. En felthåndbog over samtlige dag- og natsommerfugle. – BugBook Publishing, Østermarie.

Var var midsommarmätaren?

I storfjärilsrapporten i förra numret av ET (s. 10) fanns en bild av en midsommarmätarlarv (*Antonechloris smaragdaria)*. Den var så väl kamouflerad att det utlovades ett svar på var larven var i detta nummer. Härintill har ni svaret. Fjärilen hittades för första gången i Sverige 2004 (se ET 126: 75-76). Att hitta larven i fält verkar snarast omöjligt, och den på fotografiet är sålunda en larv som fötts upp från ägg som lagts av en infångad hona (ET 131: 9). Fotograf är Jesper Lind.

